

Пузирьов М. С.,

доктор юридичних наук, старший дослідник,
професор кафедри правових дисциплін
гуманітарного факультету,

Національна академія Національної гвардії України,
м. Харків, Україна

ORCID: 0000-0002-7814-9476;

Гашенко С. В.,

старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін,
Військово-юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна

ORCID: 0009-0007-7942-5413;

Шапка В. В.,

аспірантка кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології,
Пенітенціарна академія України,

м. Чернігів, Україна

ORCID: 0009-0004-3903-4520

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Стаття присвячена вивченню зарубіжного досвіду запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства з формулюванням науково обґрунтованих перспектив його впровадження в Україні.

Проведене дослідження щодо вивчення досвіду розвинутих зарубіжних країн у сфері запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства дає підстави визначити такі форми його впровадження до запобіжної діяльності в Україні: 1) використання досвіду США та країн Європи щодо підготовки концептуальних нормативно-правових актів у сфері запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства; 2) використання правоохоронними структурами (зокрема поліцією) та недержавними структурами громадянського суспільства позитивної зарубіжної практики запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства; 3) використання можливостей міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю іноземців та осіб без громадянства, а також запобігання вчиненню кримінальних правопорушень щодо цих категорій осіб, які перебувають на території України.

Ключові слова: війна, воєнний стан, кримінальне правопорушення, особа злочинця (кримінального правопорушника), жертва кримінального правопорушення, віктимність, детермінанти, вимушена міграція, іноземці, особи без

громадянства, злочинність, контрабанда, незаконний обіг зброї, незаконний обіг наркотичних засобів, заходи запобігання, суб'єкти запобігання, правоохоронні органи, зарубіжний досвід, міжнародне співробітництво, кримінальне провадження, розслідування, процесуальні дії.

Постановка проблеми. Актуальність обраної проблематики пояснюється такими обставинами: по-перше, в умовах війни, що триває, значна частина населення України змушена була емігрувати за кордон і потенційно може стати або суб'єктами, або жертвами кримінальних правопорушень; по-друге, посилюється міжнародна кооперація найбільш небезпечних видів злочинності, зокрема: контрабанда, незаконний обіг зброї, наркотичних засобів, торгівля людьми (у т. ч. втягнення у проституцію), крадіжки культурно-історичних цінностей тощо; по-третє, особи злочинців (кримінальних правопорушників) – іноземців та осіб без громадянства – недостатньо повно вивчені, особливо їх криміногенна поведінка в умовах сучасних національних та світових реалій.

Запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства в Україні неможливе без дослідження позитивного досвіду функціонування правоохоронних органів зарубіжних країн, які відводять пріоритетну роль у своїй діяльності запобіганню кримінальним правопорушенням у визначеній сфері. Інтенсивний процес демократизації, вимушеної міграції населення, пов'язаної, як правило, з перенаселеністю, голодом, безробіттям, збройними конфліктами, значною мірою сприяли тому, що у США та багатьох країнах Європи однією з першочергових стала проблема злочинності іноземців та осіб без громадянства. Злочинність цієї категорії населення більшість західних фахівців пояснюють дискримінацією, яка проявляється у різних сферах. І насамперед йдеться про слабкий, порівняно з громадянами тієї або іншої держави, правовий та соціальний захист іноземців та осіб без громадянства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній українській кримінологічній науці проблематика вивчення зарубіжного досвіду запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства не набула широкого висвітлення. Переважна більшість праць вітчизняних науковців (С. В. Албул, В. С. Буркаль, В. В. Голіна, А. В. Калініна, А. М. Ключко, М. Г. Колодяжний, О. О. Титаренко,

О. І. Хороновський та ін.) присвячена висвітленню загальних проблем профілактики злочинності у США та Європі або запобіганню її окремих видів (наприклад, А. Ю. Ужитчак досліджував проблеми запобігання в зарубіжних країнах злочинам, що вчиняються неповнолітніми), що не дозволило приділити належну увагу питанням, пов'язаним з вивченням механізму вчинення кримінальних правопорушень іноземцями та особами без громадянства й формулюванням відповідних заходів запобігання.

Метою статті є вивчення зарубіжного досвіду запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства з формулюванням науково обґрунтованих перспектив його впровадження в Україні.

Вклад основного матеріалу. Україна нині перебуває у стані глибокої політичної, економічної та соціальної кризи, яка посилюється збройною агресією російської федерації. Розбалансованою є діяльність органів кримінальної юстиції. Судова система й правоохоронні органи перебувають на стадії реформування та якісних організаційно-управлінських перетворень. Має місце створення низки нових органів кримінального переслідування, в тому числі у сфері протидії корупції, у складі: Національної поліції, Бюро економічної безпеки України, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, Національного агентства з питань запобігання корупції, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, та ін. У зв'язку з цим, як вважає М. Г. Колодяжний, вивчення сучасного прогресивного зарубіжного досвіду запобігання злочинності, у тому числі із залученням альтернативних державним інституціям суб'єктів, заслуговує на увагу [1].

Значаче О. О. Титаренко, «особливістю зарубіжних країн є те, що на формування національної політики у сфері протидії злочинності значний вплив відіграють зарубіжні інституції, зокрема ООН з її висновками і рекомендаціями Конгресів ООН з кримінального правосуддя та попередження злочинності. Останні міжнародні події щодо обговорення проблем протидії злочинності показали, що порядок денний з глобальних питань протидії злочинності суттєво не змінився. Для міжнародної

спільноти залишаються актуальними такі групи питань у цій сфері: нелегальна міграція, торгівля людьми, організована злочинність, протидія незаконній фінансовій діяльності (відмивання брудних коштів), дотримання прав людини у протидії злочинності, допомога жертвам від торгівлі людьми, тероризму; протидія тероризму, радикалізму (тюремній радикалізації) та екстремізму; корупція, реформа ювенальної юстиції; злочинність неповнолітніх; насильство щодо жінок; кіберзлочинність; запровадження SMART-підходів у протидію злочинності; контрабанда та ін.» [2, с. 8–9].

Аналіз зарубіжної наукової літератури та інших джерел свідчить, що теза «іноземні громадяни та злочинність», незважаючи на всю його спірність, досить поширена у США та Західній Європі. Американські кримінологи наводять дані проведеного ними дослідження, де вони стверджують, що чорношкірі народи переважно більш схильні до насильницьких злочинів, і в них спостерігається вищий відсоток убивств, ніж у представників білих націй, в яких, своєю чергою, відсоток цих злочинів вищий порівняно з азіатськими народами. Вони пояснюють цю особливість відмінностями в конституційній будові тіла та іншими характерними рисами, властивими різним расам [3, с. 1195]. Відомі англійські кримінологи Т. Неш, Е. Войдзіак, Д. Брок на підставі порівняльного аналізу діяльності департаментів поліції двох міст, розташованих у західній частині штату Канзас, роблять висновок, що раса та етнічна приналежність впливають на прийняття поліцейськими рішення про затримання [4, с. 187]. Аналіса Ганьон і Кетлін А. Фокс, кримінологи із США, дотримуються схожої точки зору, коли ведуть мову про ескалацію расової напруженості у багатьох містах на півночі США як про причину заворушень на расовому ґрунті [5, с. 16]. Джеймс О. Фінкеноер, досліджуючи проблеми транснаціональної злочинності, робить висновок, що розвитку цього виду злочинності сприяють три основні фактори: зростання числа іммігрантів з різних країн, удосконалення засобів зв'язку та поява нових технологій [6, с. 3]. На думку К. Матулія, лише расова ворожість не пояснює непропорційний рівень убивств поліцейськими іноземних громадян та осіб без громадянства з чорним кольором

шкіри. Він стверджує, що використання поліцією сили має прямий зв'язок з умовами, які превалюють у громаді, де доводиться працювати поліцейським і де чорних іноземців більше серед заарештованих за вбивства, грабежі, насильницькі злочини та збройні напади. Саме тому вони займають переважне становище у кримінальній діяльності, а ймовірність конфлікту із законом полягає у їх соціально-економічному становищі. Бідність і тривале безробіття вважаються суттєвими факторами, що змушують багатьох іноземних громадян та осіб без громадянства вступати до злочинних угруповань, що призводить до значного збільшення контактів з поліцією та інцидентів із застосуванням зброї [7, с. 124].

Своєю чергою автори статті «Як детоксикувати міграційну політику» наводять дані, згідно з якими «кількість насильно переміщених осіб сильно коливається залежно від того, скільки війн вирує, але не демонструє чіткої довгострокової тенденції до зростання. За останнє десятиліття загальний показник зріс: із 0,6 % у 2012 році до 1,4 % у 2022 році. Але це лише шоста частина того, що було після Другої світової війни. Уявлення про те, що біженці становлять серйозну загрозу... також є надуманим... Зі 110 мільйонів людей, яких ООН класифікувала як насильно переміщених осіб станом на середину 2023 року, більше половини залишилося у своїх країнах. Лише 10 % дісталися багатого світу – трохи більше, ніж населення Лондона... Потрібно переконати виборців у тому, що міграція може бути впорядкованою та законною, а також довести, що іммігранти не лише платять за себе, а й приносять користь колективу. Тому безпека кордонів має бути жорсткою, а повільний процес відмови чи дозволу на в'їзд – спрощеним» [8].

Вважаємо доцільним зазначити, що вищеперелічені проблеми зі злочинністю іноземних громадян та осіб без громадянства повною мірою стосуються і України. Якщо розширити визначення, запропоноване В. В. Голіною, то запобігання злочинності іноземних громадян та осіб без громадянства в умовах нашої держави має поєднувати у собі соціальну політику держави та діяльність громадськості, «спрямовані на подолання криміногенно небезпечних суперечностей у суспільних відносинах із метою їх позитивного вирішення та поступового витіснення (загальносоці-

альне запобігання), а також спеціальну випереджальну практику протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних провів (спеціально-кримінологічне запобігання)» [9, с. 16].

Узагальнення досвіду співробітництва фахівців-кримінологів і працівників правоохоронних органів різних країн дозволяє, за переконанням А. М. Клочка, визначити найбільш ефективні його форми, а саме: «планування спільних програм боротьби з найбільш небезпечними видами злочинів; взаємні консультації щодо вироблення стратегії запобігання злочинності; розробка поточних і довгострокових програм запобігання злочинам; обмін досвідом в організації профілактики. Аналіз показує, що найбільш досяжними формами обміну таким досвідом є: обмін інформацією про способи вчинення, приховування й виявлення злочинів; спеціальною літературою; делегаціями практичних працівників і науковців; результатами наукових досліджень тощо. Обміну досвідом, у свою чергу, сприяють: спільна підготовка збірників наукових праць, наукової та навчальної літератури; спільна підготовка інформації, пропозицій, проєктів законодавчих актів; розширення міжнародної спеціалізації й кооперування при розробці заходів, спрямованих на усунення причин і умов, що сприяють злочинам; спільне проведення наукових досліджень і впровадження їх у практику; координація поточних і перспективних планів боротьби зі злочинністю» [10, с. 134].

Необхідно зазначити, що використання Україною зарубіжного досвіду, спрямованого на розв'язання проблем запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства, має проводитися з урахуванням дотримання прав і свобод людини та громадянина, забезпечення законності та правопорядку, а також інших основоположних положень, закріплених Конституцією нашої держави. Також необхідно брати до уваги соціально-економічні, правові та політичні чинники, етнічні особливості представників тієї чи іншої народності, які перебувають на території України, а ще передбачення перспектив розвитку криміногенної ситуації у цьому напрямі.

Тому з метою більш ефективної протидії кримінально-протиправним проявам в Україні доцільним є використовувати

такі елементи зарубіжної практики запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства. По-перше, в основу профілактичної діяльності слід покласти основний принцип, характерний для багатьох держав, – принцип пріоритету запобігання злочинності. По-друге, за прикладом США, необхідно ухвалити спеціальний нормативно-правовий акт про запобігання злочинності або розробити Концепцію запобігання злочинності, у тому числі злочинності іноземців та осіб без громадянства, в яких визначити цілі, характер та загальну спрямованість запобіжної діяльності; перелік суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, їхні права та обов'язки; коло об'єктів впливу; систему заходів запобігання, основні рівні та напрями запобіжної діяльності. Подібні підходи до стратегічного планування запобігання злочинності також ефективно реалізуються у Данії, Швеції, Фінляндії, Франції, Бельгії. По-третє, слід створити всі можливості для системного впровадження зарубіжного досвіду встановлення, підтримки та розвитку відносин довіри між правоохоронними органами та громадянським суспільством. По-четверте, слід за прикладом таких держав, як Австрія, Бельгія та Франція розглянути можливість створення єдиної Координаційної ради запобігання злочинності, на яку в тому числі можна було б покласти такі функції: розробки національної політики щодо запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства; координації та планування профілактичної діяльності всіма суб'єктами запобігання злочинності; інформування громадськості про проведену профілактичну роботу; аналіз ефективності застосовуваних нормативно-правових актів та здійснюваних програм у сфері запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства.

Слід підкреслити, що іноземці та особи без громадянства нерідко стають жертвами злочинних посягань. Як зазначає С. В. Албул, «у структурі злочинних посягань відносно іноземців домінує місце належить групі злочинів проти власності (80–85 %). При цьому 20,5 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів становлять саме корисливо-насильницькі злочини: грабежі, розбої, вимагання. Коефіцієнт латентності злочинних проявів стосовно іноземних громадян в Україні становить 3,0 %. Динаміка злочинності стосовно іноземців в Україні за пе-

ріод, що досліджувався, свідчить, що, починаючи з 1996 року, в країні спостерігалось зростання кількості зареєстрованих злочинних проявів проти іноземців. Саме в цей період в Україні відмічалось посилення міграційних процесів» [11, с. 7].

Наступним елементом запобігання кримінально-протиправним діянням іноземців та осіб без громадянства, а також вчиненню кримінальних правопорушень проти них має стати міжнародне співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю, яке В. С. Буркаль пропонує реалізовувати в таких формах: «а) попередження і відвернення злочинів, щодо яких укладено спеціальні угоди між державами, у тому числі шляхом взаємного обміну інформацією про діяльність... злочинних організацій і їх учасників, спільних оперативно-розшукових заходів, виявлення та усунення причин і умов, що сприяють функціонуванню організаційних структур... злочинності; б) взаємна правова допомога у розслідуванні, кримінальному переслідуванні і судовому розгляді справ про транснаціональні злочини – виконання процесуальних та інших дій (огляди, обшуки, допити, експертизи та ін.), складання, пересилка та вручення документів; в) видача злочинців іншій державі або міжнародному органу для кримінального переслідування; г) передача провадження у кримінальних справах – порушення кримінального переслідування проти особи на підставі клопотання іншої держави; д) передача засуджених осіб для відбування покарання в державі, громадянами якої вони є або де вони постійно проживають; є) сумісне вивчення причин та інших факторів транснаціональної... злочинності, а також обмін досвідом роботи поліцейських та інших правоохоронних органів; ж) підготовка кадрів, надання експертних послуг, постачання спеціальних науково-технічних засобів та надання матеріально-технічної допомоги іншим державам; з) обмін оперативною, правовою інформацією та ін.» [12, с. 112–113].

Висновки. Проведене дослідження щодо вивчення досвіду розвинутих зарубіжних країн у сфері запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства дає підстави визначити такі форми його впровадження до запобіжної діяльності в Україні: по-перше, використання досвіду США та країн Європи щодо

підготовки концептуальних нормативно-правових актів у сфері запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства; по-друге, використання правоохоронними структурами (зокрема поліцією) та недержавними структурами громадянського суспільства позитивної зарубіжної практики запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства; по-третє, використання можливостей міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю іноземців та осіб без громадянства, а також запобігання вчиненню кримінальних правопорушень щодо цих категорій осіб, які перебувають на території України.

Список використаних джерел

1. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність: монографія / за ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2017. 252 с.

2. Титаренко О. О. Зарубіжний досвід програмування протидії злочинності: можливості для України : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2019. 192 с.

3. Ramirez D., Hoopes J., Quinlan T. L. Defining racial profiling in a post-September 11 world. *American Criminal Law Review*. 2003. Vol. 40. No. 3. P. 1195–1233.

4. Nash T., Woydziak A., Brock D. Police Quarterly. Watching the Police Watch Society in Western Kansas. *Police Journal England*. 2001. Vol. 74. No. 3. P. 189–195.

5. Gagnon A., Fox K. A. Community Satisfaction and Police Officer Understanding of Community Expectations: A Quantitative and Observational Analysis. *Law & Society*. 2021. Vol. 22. P. 1–19.

6. Finckenauer J. O. Meeting the Challenge of Transnational Crime. *National Institute of Justice Journal*. 2000. July. P. 2–7.

7. Matulia K. Balance of Forces: Model Deadly Force Policies and Procedures. 2nd ed. Gaithersburg: IACP, 1985. 153 p.

8. How to detoxify the politics of migration. Doom-mongers on both the left and the right are wrong. *The Economist*. 23.12.2023. URL: <https://www.economist.com/leaders/2023/12/20/how-to-detoxify-the-politics-of-migration> (дата звернення: 15.03.2024).

9. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

10. Клочко А. М. Досвід зарубіжних країн у сфері боротьби зі злочинністю. *Європейські перспективи*. 2012. № 3. Ч. 2. С. 132–135.

11. Албул С. В. Кримінологічна характеристика корисливо-насильницьких злочинів відносно іноземних громадян : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2005. 18 с.

12. Буркаль В. С. Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ірпінь, 2019. 242 с.

Puzyrov M.,

Doctor of Sciences (Law), Senior Researcher,
Professor of the Department of Legal Disciplines
of the Faculty of Humanities,
the National Academy of the National Guard of Ukraine,
Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-7814-9476;

Hashenko S.,

Senior Lecturer
of the Department of Combined Military Disciplines,
Institute of Military Law
of Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0009-0007-7942-5413;

Shapka V.,

Postgraduate of the Department of Criminal,
Criminal and Executive Law and Criminology,
Penitentiary Academy of Ukraine,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0009-0004-3903-4520

FOREIGN EXPERIENCE OF CRIME PREVENTION OF FOREIGNERS AND STATELESS PERSONS

The article is dedicated to the study of foreign experience of crime prevention of foreigners and stateless persons with the formulation of scientifically based prospects for its implementation in Ukraine.

The relevance of the selected issues is explained by the following circumstances: firstly, in the conditions of the ongoing war, a significant part of the population of Ukraine was forced to emigrate abroad and can potentially become either subjects or victims of criminal offenses; secondly, international cooperation in the most dangerous types of criminality is increasing, in particular: smuggling, illegal trafficking of weapons, drugs, human trafficking (including involvement in prostitution), theft of cultural and historical values, etc.; thirdly, the identities of criminals (criminal offenders) – foreigners and

stateless persons – have not been fully studied, especially their criminogenic behaviour in the conditions of modern national and world realities.

It is emphasized that crime prevention of foreigners and stateless persons in Ukraine is impossible without a study of the positive experience of law enforcement agencies functioning in foreign countries, which assign a priority role in their activities to the prevention of criminal offenses in a certain area.

The conducted research on the study of the experience of developed foreign countries in the field of crime prevention of foreigners and stateless persons provides grounds for determining the following forms of its implementation to preventive activities in Ukraine: 1) use of the experience of the USA and European countries in the preparation of conceptual legal acts in the field of crime prevention of foreigners and stateless persons; 2) use by law enforcement structures (in particular, the police) and non-state structures of civil society of positive foreign practices of crime prevention by foreigners and stateless persons; 3) use of opportunities for international cooperation in the field of combating criminality of foreigners and stateless persons, as well as preventing the commission of criminal offenses against these categories of persons who are on the territory of Ukraine.

Key words: *war, martial law, criminal offense, identity of a criminal (criminal offender), victim of a criminal offense, victimhood, determinants, forced migration, foreigners, stateless persons, criminality, smuggling, illegal weapon trafficking, illegal drug trafficking, prevention measures, subjects of prevention, law enforcement agencies, foreign experience, international cooperation, criminal proceedings, investigation, procedural actions.*

References

1. Kolodiazhnyi, M. H. (2017), *Modern foreign experience of public influence on criminality*, monograph, Pravo, Kharkiv.
2. Tytarenko, O. O. (2019), *Foreign experience of crime prevention programming: opportunities for Ukraine*, Maslakov, Kyiv.
3. Ramirez, D., Hoopes, J. and Quinlan, T. L. (2003), "Defining racial profiling in a post-September 11 world", *American Criminal Law Review*, Vol. 40, No. 3, pp. 1195–1233.
4. Nash, T., Woydziak, A. and Brock, D. (2001), "Police Quarterly. Watching the Police Watch Society in Western Kansas", *Police Journal England*, Vol. 74, No. 3, pp. 189–195.
5. Gagnon, A. and Fox, K. A., (2021), "Community Satisfaction and Police Officer Understanding of Community Expectations: A Quantitative and Observational Analysis", *Law & Society*, Vol. 22, pp. 1–19.
6. Finckenauer, J. O. (2000), "Meeting the Challenge of Transnational Crime", *National Institute of Justice Journal*, July, pp. 2–7.

7. Matulia, K. (1985), *Balance of Forces: Model Deadly Force Policies and Procedures*, 2nd ed., IACP, Gaithersburg.

8. "How to detoxify the politics of migration. Doom-mongers on both the left and the right are wrong", *The Economist*, 23.12.2023, available at: <https://www.economist.com/leaders/2023/12/20/how-to-detoxify-the-politics-of-migration> (accessed 15 March 2024).

9. Holina, V. V. (2011), *Crime prevention (theory and practice)*, study guide, Kharkiv.

10. Klochko, A. M. (2012), "Experience of foreign countries in the field of fighting crime", *European perspectives*, No. 3, part 2, pp. 132–135.

11. Albul, S. V., (2005), *Criminological characteristics of selfish-violent crimes against foreign citizens*, abstract of the dissertation of the candidate of legal sciences, 12.00.08, Odesa.

12. Burkal, V. S., (2019), *Combating transnational organized crime in the economic sphere*, dissertation of the candidate of legal sciences, 12.00.08, Irpin.